

Reactie Nederland op het zevende evaluatierapport over Nederland van het Comité van Experts inzake het Europees Handvest voor regionale talen en talen van minderheden

Het Comité van Experts heeft naar aanleiding van de visitatie in juni 2022 negen aanbevelingen voor onmiddellijke actie ter bescherming en bevordering van de regionale talen en talen van minderheden in Nederland. Hieronder wordt per erkende taal op deze aanbevelingen gereageerd.

1. Fries

a. Continueer het versterken van het onderwijs in en van het Fries op alle onderwijsniveaus en het gebruik ervan in het voorschoolse onderwijs, en verzeker een voltijd leerstoel Fries die uitvoering geeft aan de studie van en het onderzoek naar het Fries.

Het Rijk borgt ruimte in de wet om het Fries in de kinderopvang en voorschoolse educatie aan te bieden. Zo mag het Fries naast het Nederlands mede als voertaal worden gebruikt. Voor kinderen binnen de kinderopvang in Fryslân is het goed om kennis te maken met de Friese taal. Zo kan worden aangesloten op de Friestalige samenleving en de doorlopende leerlijn naar het basisonderwijs. Dit helpt kinderen in Friesland om een actieve rol te vervullen binnen de Fries-Nederlandse maatschappij waar zij deel van uitmaken.

Het kabinet heeft eind 2022 extra middelen beschikbaar gesteld voor het Fries in het primair- en voortgezet onderwijs. Het gaat hierbij om een incidentele bijdrage van €200.000 voor de curriculumherziening in 2023 en structureel €1.4 miljoen vanaf 2024 voor leraren. In aanloop naar de nieuwe Bestjoersôfspraak Fryske taal en kultuer 2024-2028, maakt het Rijk afspraken met de provincie Fryslân over de invulling en besteding van deze structurele middelen. De focus ligt op het werven, stimuleren, opleiden, nascholen en begeleiden van leraren. Met deze middelen zet het Rijk zich in voor het versterken van het Fries in het primair- voortgezet onderwijs. Ook draagt het Rijk op deze manier bij aan de doelen van het Taalplan Frysk 2030 van de provincie Fryslân. Onderdeel van het Taalplan Frysk is het doel dat in 2030 alle scholen in de provincie Friesland de kerndoelen voor het leergebied Friese taal en cultuur aanbieden en er geen (partiële) ontheffing meer nodig is. Een ander doel is om het leergebied Friese taal en cultuur volledig aan te bieden volgens de wettelijke mogelijkheden: in alle klassen van het voortgezet onderwijs op alle niveaus.

Met betrekking tot het middelbaar beroepsonderwijs bieden instellingen in Friesland het keuzedeel Fries aan, zodat mbo-studenten hun taalvaardigheid Fries (verder) kunnen ontwikkelen. Daarnaast was het streven in de vorige bestuursafpraak om het aantal mbo-opleidingen dat Fries aanbiedt als keuzedeel uit te breiden gedurende de looptijd van de bestuursafpraak. Ook in de nieuwe bestuursafpraak spreken provincie én Rijk het streven uit dat mbo-studenten worden voorbereid op de lokale arbeidsmarkt en een meertalige beroepscontext, door in het mbo ruimschoots aandacht te hebben voor het regionale taalklimaat en taalvaardigheden Fries. Daarnaast is op 16 januari, tijdens de begrotingsbehandeling OCW 2024, een amendement ingediend waarmee gedurende de looptijd van de nieuwe bestuursafpraak een jaarlijks bedrag ter beschikking wordt gesteld voor de inrichting en uitvoering van een practoraat dat zich richt op meertaligheid en geletterdheid. Het oordeel hierover is overgelaten aan de Kamer en is vervolgens op 15 februari door de Kamer aangenomen. Het practoraat dient aan het einde van de looptijd van het eerstvolgende Bestuursakkoord geëvalueerd te worden.

Wat betreft het hoger beroepsonderwijs en het wetenschappelijk onderwijs (hbo en wo) geldt dat wettelijk is vastgelegd dat hogescholen en universiteiten zelf gaan over de invulling van hun onderwijs en onderzoek. De onderwijsinstellingen ontvangen vanuit het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap hiervoor een rijksbijdrage in de vorm van een lumpsum. Aan NHL Stenden hogeschool wordt Fries aangeboden in de lerarenopleidingen, die opleiden tot docent in zowel het primair- als voortgezet onderwijs. Aan de Rijksuniversiteit van Groningen (RUG) is er momenteel een interim-hoogleraar Friese taal en cultuur aangesteld. Daarnaast is tijdens de begrotingsbehandeling van het ministerie van OCW een amendement ingediend door PvdA/GL om 340.000 euro structureel beschikbaar te stellen voor het academisch Fries. De minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap steunde dit – inmiddels aangenomen – amendement en zal hier uitvoering aan geven.

b. Neem maatregelen om het recht van de verdachte om het Fries te gebruiken in strafprocedures te garanderen en verzeker de beschikbaarheid van een gekwalificeerde tolk.

In de eerste plaats willen de Nederlandse autoriteiten verwijzen naar hun opmerkingen eerder dit jaar ten aanzien van het Europees Handvest voor regionale talen en talen van minderheden.

Verder hebben de Rechtbank Noord-Nederland en het gerechtshof Arnhem-Leeuwarden¹ in een overzicht in kaart gebracht op welke wijze zij invulling geven aan wat wettelijk is bepaald ten aanzien van de Friese taal. In aanvulling daarop hebben de rechtbank en het gerechtshof in het overzicht opgenomen wat zij nog meer doen en gaan doen om het gebruik van het Fries in het rechtsverkeer te faciliteren. Dit omvat onder andere het aanbieden van cursussen Fries aan medewerkers van de rechtbank en het gerechtshof; maatregelen om het recht op het gebruik van Fries in (strafrechtelijke) procedures te benadrukken; en periodiek overleg met DINGtiid² om te onderzoeken hoe het gebruik van Fries tijdens een mondelinge behandeling verder gefaciliteerd of onder de aandacht gebracht kan worden. Het volledige overzicht zal als bijlage worden toegevoegd aan hoofdstuk 3.1 van de Bestuursafspraken Friese taal en Cultuur (BFTK) 2024-2028.

Het belangrijkste doel is de inzet van rechters, griffiers en officieren van justitie die de Friese taal passief beheersen om in (strafrechtelijke) procedures te voldoen aan wat wettelijk is bepaald ten aanzien van de Friese taal. Een tolk is nodig wanneer een procesdeelnemer het gebruik van Fries tijdens een mondelinge behandeling niet (goed) kan volgen. Een tolk kan een procesdeelnemer die Fries wil spreken bijstaan tijdens de mondelinge behandeling, maar ook procesdeelnemers die het Fries niet (voldoende) beheersen in staat stellen de mondelinge behandeling goed te volgen als er Fries wordt gesproken.

Wat betreft de Friese tolken werken de Nederlandse autoriteiten momenteel aan de implementatie van de aanbesteding rondom de inzet van tolken door het Openbaar Ministerie en de Rechtspraak. Deze aanbesteding is een onderdeel van het stelsel van de tolk- en vertaaldienstverlening, waarin een minimumtarief voor tolken en de mogelijkheid om over deze tarieven te onderhandelen is opgenomen. De aanbesteding voor het Openbaar Ministerie en in de Nederlandse strafrechtbanken bevat ook aanvullende voorwaarden, zoals een hoger minimumtarief voor partijen om zich in te schrijven op de openbare aanbesteding. Het doel hiervan is om hogere tarieven voor de tolken die tolkopdrachten uitvoeren in gerechtelijke procedures te garanderen. Naar schatting zal dit contract in februari 2024 volledig geïmplementeerd zijn.

c. Betrek Fries sprekende vertegenwoordigers bij de onderhandelingen voor de Bestuursafspraken Friese Taal en Cultuur 2024-2028.

Als Taalskipper is de provincie Fryslân continu in contact met de Friese samenleving over de wensen en zorgen met betrekking tot de Friese taal en cultuur. Ter voorbereiding op de nieuwe BFTK 2024-2028 heeft het provinciebestuur van Fryslân tientallen gesprekken gevoerd met vertegenwoordigers van Friestaligen en organisaties. Denk aan vertegenwoordigers op het gebied van Fries onderwijs, cultuur, literatuur, media, geschiedenis, academische wereld, rechtspraak en rechtbank, lokale overheden, belangen- en promotieorganisaties. In deze gesprekken werden hun behoeften en visie op de Friese taal en cultuur op de korte en lange termijn besproken. In aanvulling hierop zijn een aantal partijen ook betrokken bij het schrijven van de conceptteksten van de BFTK m.b.t. hun vakgebied.

2. Limburgs en Nedersaksisch

a. Bereid een strategie voor om het onderwijs en de studie van het Limburgs en Nedersaksisch te garanderen op alle niveaus binnen het onderwijs en stimuleer het gebruik van beide talen in het voorschools onderwijs.

De onderwijswetten van het funderend onderwijs verhinderen niet dat de scholen in Nederland aandacht besteden aan regionale en minderheidstalen, waaronder Limburgs en Nedersaksisch. Scholen hebben echter zelf de vrijheid hier voor te kiezen, op dit vlak kunnen zij wettelijk niet tot

---

¹ Het gerechtshof Arnhem-Leeuwarden bevindt zich deels in de provincie Fryslân.

² DINGtiid is het wettelijk adviesorgaan met als taakstelling het bevorderen van die gelijke positie van de Friese taal en de Nederlandse taal in de provincie Fryslân, conform het beleid van het kabinet.

het onderwijzen in regionale en minderheidstalen worden verplicht. Wel zijn de provincies bezig met het benadrukken van het belang van onderwijs in de streektaal. Zij worden daarbij geholpen door het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap die hen wijst op bestaande subsidies en in gesprek is met de provincie over het effect van het onderwijs in meertaligheid.

b. Voer een orgaan in die de belangen van de Limburgs en Nedersaksisch sprekenden minderheden op nationaal niveau kan behartigen.

Om uitdrukking te geven aan een gemeenschappelijke visie vanuit de overheid op de waarde en de positie van het Nedersaksisch en het Limburgs heeft de Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties zowel het convenant Nedersaksisch als het convenant Limburgs afgesloten. Het convenant biedt de basis voor de samenwerking tussen het Rijk en de betrokken lokale overheden. De invulling van deze samenwerking wordt geconcretiseerd in gesprekken tussen de betrokken partijen. Ik stuur uw kamer samen met deze reactie ook de evaluatie van het convenant Limburgs (zie bijlage 5). Deze evaluatie ziet op de uitvoering van hetgeen in het convenant is gesteld en geeft een overzicht van de inspanningen en activiteiten van de convenantpartners met betrekking tot de Limburgse taal. De evaluatie van het convenant Nedersaksisch wordt verwacht in 2024.

Het taalbeleid in Nederland is zo ingevuld dat de verantwoordelijkheid in de eerste plaats ligt bij de decentrale overheden, zoals provincies en gemeenten. Lokale overheden hebben beter zicht op de wensen en behoeften van de sprekers van de betreffende regionale of minderheidstaal. Bovendien geldt voor het Nedersaksisch en het Limburgs dat het dialect per regio kan verschillen. Daarnaast staan gemeenten en provincies dicht bij de praktijk dan de Rijksoverheid. Voor de Limburgse taal fungeert het Hoes veur 't Limburgs als kennis- en expertisecentrum op het gebied van de Limburgse taal. 't Hoes is een spin in het web met zicht op een breed netwerk binnen het Limburgse taal-, cultuur, en maatschappelijke veld met aandacht voor de ontwikkeling van (educatieve) producten en het houden van overzicht op materialen over en in de Limburgse taal. De realisatie van 't Hoes wordt mogelijk gemaakt door een bijdrage van het Rijk en de provincie Limburg. Voor het Nedersaksisch zijn er ook dergelijke kennis- en expertisecentra in de verschillende provincies, waaronder de Oaverieselakademie en Centrum Groninger Taal en Cultuur.

3. Romanes

a. Voer een orgaan in die de belangen van de Romanes sprekende samenleving op nationaal niveau kan behartigen.

Hoewel het Romanes erkend is onder deel II van het Handvest en daarmee is erkend als non-territoriale taal in Nederland, bestaat er voor het Romanes tot op heden geen vertegenwoordiging op nationaal niveau. Roma en Sinti vormen zeer diverse gemeenschappen in Nederland, met elke een eigen geschiedenis en dominante taal.³

Bij het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid is het Nationaal contactpunt Roma en Sinti belegd. Dit is een direct contactpunt voor Roma en Sinti gemeenschappen en lokale overheden. Het contactpunt organiseert dialogen met Roma en Sinti gemeenschappen en betrokken departementen over belangrijke thema's voor de gemeenschappen, zoals bijvoorbeeld over de ervaringen van gemeenschappen met antizyganisme, over stateloosheid of over de bouw van standplaatsen.

b. Creëer bewustwording over de cultuur en geschiedenis van de Romanes sprekende gemeenschap in het onderwijscurriculum.

In het maken van goed burgerschaps- en geschiedenisonderwijs worden moeilijke keuzes gemaakt over welke cultuurhistorische onderwerpen worden behandeld. Hierbij geven de landelijk vastgestelde kerndoelen aan wat iedere school in het primair onderwijs en onderbouw van het voortgezet onderwijs in het curriculum moeten opnemen. Scholen hebben hierbij de vrijheid om het onderwijs vorm te geven op hun eigen manier. Leraren en vak-experts kijken daarbij naar de

---

³ Naast de (nakomelingen) van Roma en Sinti die zich (soms ver) voor de Tweede Wereldoorlog in Nederland vestigden zijn er in hoofdzaak drie groepen te onderscheiden die later kwamen. Het gaat om de Roma en Sinti (en hun nakomelingen) die in de jaren zestig en zeventig vanuit toenmalig communistisch Oost-Europa in Nederland neerstreken. Zij verkregen een verblijfsvergunning in 1978 door een Generaal Pardonregeling van de toenmalige regering. De "Balkan" Roma en Sinti (en hun nakomelingen) zijn in de jaren negentig uit de Balkan gevlucht en de "nieuwe" Roma en Sinti (en hun nakomelingen) zijn sinds de uitbreiding van de EU met de Oost-Europese lidstaten in het eerste decennium van de 21ste eeuw naar Nederland gekomen.

strikt minimale eisen wat elke leerling moet kennen en kunnen. Dat is moeilijk, want het geschiedenisonderwijs is praktisch oneindig. Zo wordt in het curriculum van primair en voortgezet onderwijs niet expliciet aandacht gegeven aan Roma en Sinti, maar komt dit in de praktijk in de geschiedenislessen en -methodes omtrent de Tweede Wereldoorlog en holocaust wel aan de orde. In het curriculum zit veel keuzeruimte waarbij leraren – kijkend naar hun leerlingenpopulatie – het onderwijs ook op maat kunnen afstemmen. De bewustwording over de cultuur en geschiedenis van de Romanes sprekende gemeenschap heeft dus nu vooral een plek in het schooleigen curriculum. Op dit moment worden de kerndoelen geactualiseerd. Ook voor het leergebied burgerschap worden kerndoelen opgesteld, waarin onder andere het leren over diversiteit en inclusie een plek heeft. Hierdoor krijgen scholen meer handvatten in hoe zij aandacht kunnen besteden aan diverse gemeenschappen in het geven van hun onderwijs.

4. Jiddisch

a. Garandeer de continuïteit van ondersteuning voor het onderwijs in het Jiddisch op primair en secundair niveau.

De Nederlandse overheid biedt de joodse scholen in Nederland de mogelijkheid om het Jiddisch aan de leerlingen aan te bieden in de vrije ruimte van het onderwijsprogramma. De Nederlandse overheid biedt Cheider de mogelijkheid om het Jiddisch aan de leerlingen aan te bieden in de vrije ruimte van het onderwijsprogramma. De uren die worden gependend aan Jiddisch tellen mee als onderwijstijd en Cheider heeft de ruimte om het Jiddisch ook af te sluiten met een schoolexamen. Het cijfer voor Jiddisch komt op de cijferlijst. Er bestaan dus geen belemmeringen om het Jiddisch aan te bieden en de taal te bevorderen.

Cheider is bovendien erkend als uitzonderingsschool in de zin van de Beleidsregel uitzonderingsscholen vo 2013 (Stcrt. 2012, 22626). Deze beleidsregel bestaat voor scholen die een leerlingaantal hebben dat structureel onder de opheffingsnorm zit, maar die in stand worden gehouden omdat met het onderwijs dat ze bieden een belang wordt gediend. Er zijn twee gronden waarop een school een uitzonderingsschool kan zijn:

- vanwege de geografische ligging, of
- indien met het verzorgen van het onderwijs een Nederlands belang van economische of cultuurhistorische aard wordt gediend.

De twee joodse scholen voor voortgezet onderwijs in Amsterdam – Cheider en Maimonides – zijn erkend als uitzonderingsschool, omdat zij met het verzorgen van onderwijs een Nederlands belang van cultuurhistorische aard dienen. Dat betekent dat zij ontheven zijn van toepassing van de opheffingsnorm en dat zij bijzondere aanvullende bekostiging ontvangen. Cheider, dat voortgezet onderwijs biedt aan 38 leerlingen, krijgt jaarlijks 5,5 keer het vaste bedrag voor de hoofdvestiging extra aan bekostiging. Als dit terug wordt gerekend naar een bedrag per leerling, bedraagt deze extra bekostiging € 35.900 per leerling. Dit is extra ten opzichte van de basisbekostiging per leerling die reguliere vo-scholen ontvangen (ca. € 8.560 per avo-leerling). Cheider heeft ook een school voor primair onderwijs die extra bekostiging ontvangt ten opzichte van de basisbekostiging die voor alle po-scholen geldt, waaronder de kleinscholentoeslag. Per po-leerling ontvangt Cheider circa 57% procent extra bekostiging.

Gezien de uitzonderlijke status en bekostiging van Cheider en de ruimte die er bestaat om het Jiddisch aan te bieden, mee te laten tellen als onderwijstijd en af te sluiten met het schoolexamen, ben ik van mening dat Nederland aan de verplichtingen van het Handvest voldoet en dat Cheider de ruimte en de financiële middelen heeft om onderwijs in het Jiddisch te verzorgen, indien Cheider dat wenst.

b. Voer een orgaan in die de belangen van de Yiddish sprekende samenleving op nationaal niveau kan behartigen.

Ook voor het Jiddisch zijn er op dit moment geen afspraken vastgelegd ter bevordering of stimulering van de taal. Tot zover bekend is deze wens ook niet uitgesproken door belangengroepen of gemeenschappen die zich inzetten voor het bevorderen en stimuleren van de Jiddische taal in Nederland.